

Het Europees handelsbeleid en de impact op het recht op gezondheid Wim De Ceukelaire – Actieplatform Gezondheid en Solidariteit – februari 2012

“Handel heeft op verschillende manieren een impact op gezondheid. (...) Staten hebben de verplichting om ervoor te zorgen dat hun handelsbeleid consistent is met hun wettelijke verplichtingen inzake het recht op gezondheid.”

Paul Hunt, Speciaal Rapporteur van de Verenigde Naties voor het recht op gezondheid, 2004

Het recht op gezondheid is een recht dat eenieder toekomt. Hoewel het een plicht is van staten om er voor te zorgen dat ieder van dit recht kan genieten, wordt het recht op gezondheid dikwijls overvleugeld door economische belangen. De vrijhandelsakkoorden die de Europese Unie aan het onderhandelen is met landen in het Zuiden illustreren dat.

Het meest bekende voorbeeld van de invloed van handelsakkoorden op het gezondheidsbeleid is de problematiek van intellectuele eigendomsrechten op de toegang tot kwaliteitsgeneesmiddelen maar er zijn ook andere problemen die aandacht verdienen. Deze nota legt enkele actuele bekommernissen voor in verband met het huidige Europese handelsbeleid ten opzichte van ontwikkelingslanden.

Uitbreiding van de bescherming van intellectuele eigendom

De Lissabonstrategie en de EU2020-strategie stelt de kenniseconomie centraal als troef voor de Europese concurrentiekracht. De bescherming van kennis via intellectuele eigendomsrechten is dan ook een absolute prioriteit geworden in het Europese handelsbeleid. Daarbij streeft de EU een steeds verregaander bescherming van de intellectuele eigendomsrechten na. Het gaat daarbij bvb. om:

- Uitbreiding van de termijn van octrooibescherming, dus langer dan 20 jaar zoals voorzien in het TRIPS-akkoord;
- Gegevensexclusiviteit, waardoor een producent van generieke geneesmiddelen ook als er geen octrooi rust op een bepaald product gedurende een aantal jaren geen beroep kan doen op de klinische testgegevens van het originele product. Wil de producent in die tijd op de markt komen dan moet hij zelf opnieuw de klinische tests uitvoeren. (Cfr. de FTA met Peru en Colombia)
- Verplicht lidmaatschap tot internationale akkoorden wat betreft IPR zoals de Patent Cooperation Treaty. Dit akkoord vereenvoudigt de procedure voor bedrijven om een octrooi aan te vragen, waardoor het aantal octrooiaanvragen aanzienlijk toeneemt. (Cfr. De Cariforum EPA)

Moedwillige uitbreiding van het begrip namaak

Er is een probleem met nepgeneesmiddelen van slechte kwaliteit in ontwikkelingslanden, maar dit probleem houdt nauwelijks verband met het naleven van intellectuele eigendomsrechten, tenzij er sprake is van een moedwillige namaak van een merk om er winst uit te slaan. De wereldhandelsorganisatie maakt zelf een onderscheid tussen 'namaak van een merk' en een 'inbreuk op het merkenrecht'. In dat laatste geval gaat het om betwistingen over gelijkaardige namen of verpakkingen zonder dat er noodzakelijk sprake is van minderwaardige producten dat een gevaar voor de volksgezondheid zouden zijn.

De EC maakt dit onderscheid echter niet en breidt de definitie van 'namaak' uit naar elke betwisting op het vlak van merkenrecht. Zelfs betwistingen in de sfeer van octrooien kunnen eronder vallen. Hier gaat het dus absoluut niet meer over het beschermen van de volksgezondheid maar over commerciële

disputen. Handelsakkoorden die dergelijke provisie bevatten kunnen dus zeer verregaande gevolgen hebben. Alle inbreuken vallen dan immers onder de strenge strafmaatregelen die Europa eist in bilaterale handelsakkoorden en onder ACTA (de Anti-Counterfeiting Trade Agreement).

Striktere afdwinging van intellectuele eigendomsrechten

Europa legt zich in verschillende handelsakkoorden vooral toe op een strengere 'enforcement', betere regels dus om de bescherming van intellectuele eigendom af te dwingen. Het gaat bvb. om

- Grensmaatregelen: inbeslagname van goederen die vermoedelijk inbreuk maken op IPR bij import, export of doorvoer. ACTA voorziet bijvoorbeeld inbeslagnames en vernietiging van goederen enkel en alleen op grond van vermoedelijke inbreuken op het merkenrecht en zonder dat er een gerechtelijke procedure bij te pas komt.
- Het beschouwen van inbreuken op intellectuele eigendomsrechten als een misdad. Daardoor worden strenge strafmaatregelen (waaronder gevangenisstraf) toegepast voor het niet respecteren van intellectuele eigendomsrechten. Dit ontmoedigt generieke producenten om hun geneesmiddelen op de markt te brengen wanneer farmaceutische bedrijven er frivole octrooipraktijken op nahouden, zoals het aanvragen van verschillende octrooien voor hetzelfde medicijn om hun monopoliepositie te verlengen.
- Inbeslagnames en zelfs vernietiging enkel en alleen op basis van een klacht over inbreuken op het merkenrecht (en mogelijk ook op octrooirecht), zonder dat een rechtbank daarover moet oordelen. Een gerechtelijke procedure zou bijvoorbeeld nog het proportionaliteitsbeginsel kunnen invoeren om de vernietiging van veilige medicijnen te voorkomen als het om een geringe inbreuk gaat of als die onvoldoende bewezen is.
- Zelfs 'third parties' kunnen gestraft worden. Het kan gaan om inbeslagnames maar zelfs om gevangenisstraf onder ACTA. Gerechtelijke overheden kunnen optreden tegen leveranciers van de componenten van betwiste geneesmiddelen maar ook bvb. tegen afnemers zoals hulporganisaties.

Investeringsakkoorden ondermijnen volksgezondheid

Bepaalde provisie in bilaterale handelsakkoorden verstrekken aan multinationale bedrijven meer mogelijkheden om gerechtelijke procedures aan te spannen tegen overheden die maatregelen nemen in het belang van de volksgezondheid. Deze bedrijven kunnen immers invoeren dat dergelijke maatregelen hun investeringen en winsten 'onteigenen'. Deze rechtszaken worden niet beslecht in lokale rechtbanken maar door internationale panels die niet aan publieke controle onderhevig zijn. Precedenten zijn bijvoorbeeld de rechtszaken van Philip Morris tegen Uruguay en Australië omwille van maatregelen op het vlak van tabakscontrole.

Liberalisering van diensten ondermijnt publieke gezondheidssystemen

Publieke gezondheidssystemen zijn te verliezen in ontwikkelingslanden omdat de bevolking niet de middelen heeft om zich op de markt te voorzien in diensten. Het GATS akkoord onder de Wereldhandelsorganisatie voorziet al in verschillende opties om de handel in diensten te liberaliseren. Daaronder vallen ook gezondheidsdiensten en aanverwante diensten. Nu gebruikt de EU de bilaterale handelsakkoorden om verdere liberalisering van diensten op de agenda te zetten. Onder de Cariforum EPA beloofden verschillende landen immers al vrijmaking van de handel in gezondheidsdiensten. Zo kunnen Europese bedrijven nu bijvoorbeeld vrij ziekenhuizen opzetten in Jamaica zonder dat daar veel beperkingen opgelegd kunnen worden.